

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Μέλος των: *International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN)*
Europa Nostra • European Environmental Bureau (EEB)

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ♦ ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1989 ♦ ΕΤΟΣ 17ο ♦ ΑΡΙΘΜ. ΦΥΛ. 3

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελληνική Εταιρεία σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκής Πολιτικής Περιβάλλοντος οργάνωσε στις 16 Σεπτεμβρίου 1989 Σεμινάριο με το παραπάνω θέμα.

Το σεμινάριο χαιρέτισε ο Ειδικός Γραμματέας σε θέματα περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ κ. Ζερεφός ο οποίος και παρέμεινε καθ' όλη τη διάρκεια και άκουσε με πολλή προσοχή τους εισηγητές και όσους έλαβαν μέρος στη συζήτηση.

Στη συνέχεια μίλησαν ο καθηγητής Ernst von Weizsäcker διευθυντής του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκής Πολιτικής Περιβάλλοντος. Ανάμεσα στις επισημάνσεις του κ. Weizsäcker ήταν πως στον Ευρωπαϊκό γενικά χώρο παρατηρούνται περιοχές όπως της Ελλάδας με χαμηλή βελτίωση της οικονομικής κατάστασης αλλά με υψηλή επιδείνωση του περιβάλλοντος.

Ακόμα επεσήμανε ο ομιλητής δύο κύριες τάσεις στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων: τη συνειδητή συμμετοχή σε αντιπαράθεση με την επιβαλλόμενη συμμετοχή. Επιπλέον επισημάνει πως υπάρχουν πολύ σημαντικές οικονομικές απώλειες από την επιδείνωση της κατάστασης του περιβάλλοντος και πως στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες οι προτεραιότητες για θέματα περιβάλλοντος είναι πολύ ψηλά, στην κορυφή.

Γενική τάση είναι να εφαρμοστούν κατάλληλα τα περιβαλλοντικά πρότυπα και τα θέματα περιβάλλοντος να γίνουν θέμα ενδιαφέροντος των ίδιων των πολιτών και όχι του κράτους ή των δικαστηρίων.

Ο πρόεδρος της Ελληνικής εταιρείας Καθηγ. κ. Μιχ. Σκούλλος στην εισαγωγική του ομιλία τόνισε:

Παρά τα μεταπολεμικά οράματα για μια πολιτικά ενωμένη, ειρηνική Ευρώπη των Λαών, όπως είναι γνωστό, οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες άρχισαν να οργανώνονται στη βάση μιας καθαρά Οικονομικής Κοινότητας ανεπτυγμένων βιομηχανικών κρατών με πολλά κοινά γνωρίσματα και μεγάλη ευχέρεια στην επικοινωνία, τουλάχιστον σε τεχνικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Το ξεκίνημα αυτό έχει αφήσει το στίγμα και τον χαρακτήρα του σε μεγάλο βαθμό και στις σημερινές δομές των Κοινοτήτων που αποσκοπούν πλέον σε πολύ ευρύτερη πολιτική και κοινωνική ενοποίηση. Η Πολιτική Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας άρχισε να εκδηλώνεται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70 χωρίς να βασίζεται σε καθιερωμένη και διακηρυγμένη διάταξη της Ιδρυτικής Συνθήκης της Ρώμης.

Παρ' όλα ταύτα προχώρησε στην καθιέρωση σειράς κατευθυντήριων οδηγιών δεσμευτικών για τα κράτη μέλη, αφού για την υπογραφή τους

απαιτείτο η ομοφωνία όλων ανεξαρτήτως των κρατών μελών. Παράλληλα ιδρύθηκε η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Προστασίας Καταναλωτού και Πυρηνικής Ασφάλειας (η DG XI), ενώ με την αφορμή της κατάστρωσης του προγράμματος δράσης της ΕΟΚ για το περιβάλλον ιδρύθηκε το 1974 το Ευρωπαϊκό Γραφείο Περιβάλλοντος (ΕΕΒ) ως Αυτόνομη Συνομοσπονδία των οργανώσεων προστασίας του Περιβάλλοντος με στόχο την παρακολούθηση και ουσιαστική συμμετοχή στη διαμόρφωση της Πολιτικής Περιβάλλοντος της ΕΟΚ, με στενή συνεργασία με την Επιτροπή, υπομνήματα και παραστάσεις προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και κυρίως την απ' ευθείας συζήτηση με τον εκάστοτε Πρόεδρο του Συμβουλίου Υπουργών Περιβάλλοντος και την υποβολή του γνωστού «Memorandum to the Presidency» κάθε έξη μήνες.

Παράλληλα το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκής Περιβαλλοντικής Πολιτικής για το οποίο ο Γ. Διευθυντής του Καθ. Ernst von Weizsäcker θα δώσει λίγες περισσότερες πληροφορίες, παρακολουθεί, καταγράφει, τεκμηριώνει και με μελέτες και αναλύσεις επίσης επηρεάζει την διαμόρφωση και άσκηση αυτής της πολιτικής στην Ευρώπη.

Στον Ελληνικό χώρο, η «Ελληνική Εταιρεία» υπήρξε μια από τις πρώτες που ασχολήθηκε συγκροτημένα όχι μόνο με την ευαισθητοποίηση της

κοινής γνώμης αλλά με την Πολιτική Περιβάλλοντος όπως σαφώς καθορίζει και το καταστατικό της από το 1972. Μαζί με άλλες οργανώσεις πέτυχε την εισαγωγή της Συνταγματικής Διάταξης για την προστασία του Περιβάλλοντος και προετοίμασε και προσέφερε στην πρώτη μετά την μεταπολίτευση Κυβέρνηση σχέδιο νόμου για τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, νομοθετικά πλαίσια για την προστασία μνημείων και συνόλων (1975) και έκτοτε ασχολείται στενά με την διαμόρφωση και εφαρμογή αυτής της πολιτικής.

Από την ίδρυσή της μετέχει ενεργά στο Δ.Σ. της EUROPA NOSTRA και από το 1979 (ήδη από τις παραμονές της εισόδου της Ελλάδας στην ΕΟΚ) δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στα πλαίσια του ΕΕΒ και της Εκτελεστικής Επιτροπής.

Η απαρίθμηση των στοιχείων αυτών θα ήταν ανούσια αν δεν ήταν στενά συνδεδεμένη με την εξέλιξη της Περιβαλλοντικής Πολιτικής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και την σχέση των οργανωτών αυτής της εκδήλωσης με αυτήν καθώς και με την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος σήμερα, δηλαδή λίγους μήνες πριν κλείσει η χώρα μια δεκαετία ήδη από την είσοδό της στην ΕΟΚ - την δεκαετία του Περιβάλλοντος για πολλούς - μολονότι προσωπικά θεωρώ δεκαετία του Περιβάλλοντος αυτήν του '70. (Για τον τρόπο εφαρμογής της Περιβαλλοντικής Πολιτικής των Κοινοτήτων στην Ελλάδα, το ΙΕΕΡ και το ΕΕΒ σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία και άλλες οργανώσεις έχουν διεξάγει αρκετά ενδελεχή έρευνα, μερικά αποτελέσματα της οποίας θα παρουσιαστούν εδώ και δημοσιεύονται).

Στην δεκαετία αυτή η ΕΟΚ αναγνώρισε και επίσημα την αρμοδιότητα και επιθυμία της να διαμορφώνει Κοινή Πολιτική Περιβάλλοντος, όπως προβλέπεται στην Ενιαία Πράξη (1986) καθόρισε την σχέση της πολιτικής αυτής με τις άλλες πολιτικές στις οποίες αναγνώρισε ότι πρέπει να ενσωματωθεί, έλαβε σημαντικά - ίσως όχι όσο γενναία έπρεπε - μέτρα με μορφή σειράς νομοθετημάτων

(κατευθυντηρίων οδηγιών) προχώρησε στην παραδοχή της κατά πλειοψηφία απόφασης για την επιτάχυνση των διαδικασιών, οργάνωσε το Ευρωπαϊκό Έτος Περιβάλλοντος και πρόσφατα προχωρεί στην ίδρυση μιας *Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος* για την οποία άσχετα από τις έντονες επιφυλάξεις μας όσον αφορά την δομή, διαφάνεια, λειτουργία κλπ. δείχνει, αν μη τι άλλο, τον εντονότατο πολιτικό και διοικητικό προβληματισμό των Ευρωπαίων ηγετών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα των ημερών και τη λύση τους.

Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Πολιτική Περιβάλλοντος κάτω από την πίεση του μεγέθους των προβλημάτων, την επιρροή μας και τις νέες διεθνείς συγκυρίες επεκτείνεται σε εκτός της ΕΟΚ όρια, προς νότον, ανατολάς και σε όλο το ημισφαίριο και την υφήλιο μέσα από διεθνείς και περιφερειακές συμβάσεις ή και καθαρά αναπτυξιακές και εμπορικές συμφωνίες στα πλαίσια του LOME IV, ή ακόμη του ΟΟΣΑ του GATT κλπ.

Αναπόφευκτα κάθε τι που αναπτύσσεται γρήγορα και κάτω από συνθήκες πιέσεων, για αντιμετώπιση προβλημάτων και αποκατάσταση φθορών και όχι ως αποτέλεσμα πρόνοιας και πρόβλεψης, είναι φυσικό να έχει ατέλειες, σφάλματα, ανακολουθίες και αδυναμίες. Μια από τις πιο σημαντικές είναι η αντικατάσταση ή άλλως η προσαύξηση της Εθνικής Πολιτικής από την Κοινοτική η οποία σε μεγάλο ποσοστό έχει σοβαρές αδυναμίες στην εφαρμογή της στην πράξη.

Οι αδυναμίες αυτές οφείλονται είτε στην ύπαρξη διαφορετικού ισχυρού εθνικού συστήματος που δεν αποδέχεται εύκολα νέες πρακτικές και νέες κατευθύνσεις ή στην εξαιρετικά φτώχη ή και ανύπαρκτη Εθνική υποδομή εφαρμογής και ελέγχου.

Που στέκεται η Ελλάδα στον προβληματισμό αυτό; Ο κύριος και σημαντικότερος πόρος του Ελληνικού Λαού και της Ελληνικής Πολιτείας είναι το Φυσικό και Πολιτιστικό Περιβάλλον του Ελληνικού χώρου. Το περιβάλλον είναι ίσως η μοναδική περιοχή στην οποία η Ελληνική Κληρονομιά είναι ίση η ανώτερη από αυτή των άλλων

Εθνών της μεγάλης Ευρωπαϊκής οικογένειας στην οποία εντάχθηκε πολιτικά και οικονομικά η Ελλάδα το 1980 με την είσοδό της στην ΕΟΚ.

Παρ' όλα αυτά η ουσιαστική προστασία και η ορθολογική ανάπτυξη του πόρου αυτού υπήρξε μέχρι σήμερα από ελλιπής έως ανύπαρκτη διότι είτε το νομοθετικό πλαίσιο έλειπε, είτε η εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας δεν υπήρξε καθόλου ικανοποιητική λόγω ανύπαρκτης υποδομής, κακής οργάνωσης και ελλειπούς περιβαλλοντικής συνείδησης στους πολίτες αλλά και τις Δημόσιες αρχές και τους Οργανισμούς Κοινής Ωφελείας.

Η ένταξη της Ελλάδας στις Κοινότητες της παρέχει τόσο το νομοθετικό πλαίσιο όσο και αρκετές δυνατότητες άντλησης οικονομικών πόρων για μια περισσότερο αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος. Αρκεί η νομοθεσία των Κοινοτήτων, οι Κανονισμοί και οι Κατευθυντήριες Οδηγίες να μεταφέρονται ορθά στην Ελληνική Νομοθεσία αλλά και να γίνονται σεβαστά και να εφαρμόζονται στη πράξη, όχι μηχανιστικά και ασυνάρτητα, αλλά ουσιαστικά και με πνεύμα εποικοδομητικό και δημιουργικό.

Τονίζεται και πάλι ότι οι Κοινοτικές διατάξεις, τις οποίες αποδέχονται οι χώρες μέλη μετά από μακρές συζητήσεις και διαπραγματεύσεις, έχουν όχι μόνο αναγκαστική ισχύ για όλα τα κράτη μέλη αλλά και υπερিশούν σε ενδεχόμενη δυσαρμονία έναντι των εθνικών νόμων.

Που, πότε και πως η Ελλάδα θα μπορέσει και το περιβάλλον της να διατηρήσει και τις υποχρεώσεις της να τιμήσει και να συμβάλλει ενεργά στην ευρύτερη Προστασία του Ευρωπαϊκού Περιβάλλοντος; Σε τι βαθμό βοηθούν την Ελλάδα οι Κοινοτικές Οδηγίες και πόσο μπορεί να τις εφαρμόσει; Τι αρνητικά στοιχεία υπάρχουν ενδεχομένως; Που υπάρχουν τα μεγαλύτερα κενά και ποιοι είναι οι μηχανισμοί για την αποτελεσματική τήρηση των κανονισμών;

Τι δικαιώματα παρέχονται από την Εθνική και Κοινοτική Νομοθεσία στους περιβαλλοντικούς φορείς και τους πολίτες είναι μερικά από τα

ερωτήματα που η ημερίδα αυτή θα προσπαθήσει να φωτίσει.

Στη συνέχεια μίλησε η κ. Ν. Παλαιολόγου από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (DG XI - Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πυρηνικής Ασφάλειας και Προστασίας Πολιτών).

Θέμα της ήταν: Περιβαλλοντική Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας: Αρχές, χαρακτηριστικά και παραδείγματα. Ακολούθησε ο Dr. Graham Bennet του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκής Πολιτικής Περιβάλλοντος. Θέμα του ήταν: Επισκόπηση της εφαρμογής των Κτευθυντηρίων Οδηγιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις διάφορες χώρες - μέλη.

Αναφέρθηκε στην Περιβαλλοντική Πολιτική της ΕΟΚ και τις Εθνικές νομοθεσίες για το περιβάλλον. Ακόμα αναφέρθηκε στο ποιος πρέπει να επαγρυπνεί για την εφαρμογή της Κοινοτικής Περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Τέλος τόνισε ότι η περιβαλλοντική πολιτική θα πρέπει ν' ανταποκρίνεται γρήγορα στις αλλαγές που παρατηρούνται.

Στη συνέχεια ο κ. Ι. Βουρνάς, Διευθυντής Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού ΥΠΕΧΩΔΕ παρουσίασε το θέμα του: (Εφαρμογή της Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην Ελλάδα».

Ο κ. Βουρνάς επεσήμανε πως υπάρχει αξιολογή περιβαλλοντική νομοθεσία, είναι καθοριστική η σημασία της για την Ελλάδα και παρά τα επιμέρους προβλήματα, η χώρα δεν υστερεί.

Στη συζήτηση που ακολούθησε μετά το πρώτο μέρος των εισηγήσεων με θέμα: «Η πραγματικότητα μπορεί να είναι ακόμα χειρότερη...» παρενέβησαν εκπρόσωποι διαφόρων ελληνικών οργανώσεων. Τονίστηκε ιδιαίτερα πως υπάρχει ένας έντονος κρατισμός και μεγάλη εμπλοκή συναρμόδιων υπηρεσιών. Παρατηρείται ένα περίπλοκο - πολυδιάσπαστο σύστημα αρμοδιοτήτων. Υπάρχει έλλειψη στελεχών. Κυριαρχεί μια Υπηρεσιακο-κεντρική νοοτροπία αντί για περιβαλλοντικοκεντρική νοοτροπία.

Ο κ. Μ. Βασιλόπουλος, ΥΠΕΧΩΔΕ -

ΠΕΡΠΑ μίλησε με θέμα «Το Κοινοτικό Δίκαιο για το Περιβάλλον και η Βιομηχανία». Στη συνέχεια η κ. Γαλ. Αλεξάκη, δικηγόρος, επιστημονική συνεργάτης ΥΠΕΘΟ σε θέματα ΕΟΚ παρουσίασε το θέμα της «Τα δικαιώματα των πολιτών και των μη κρατικών φορέων προστασίας του περιβάλλοντος, χρήση νομικών μέσων σύμφωνα με την Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία και Πρακτική».

Η κ. Αλεξάκη αναφέρθηκε διεξοδικά και φώτισε τα δικαιώματα τόσο των πολιτών όσο και των μη κρατικών φορέων προστασίας του περιβάλλοντος. Χώρισε την εισήγησή τους σε δικαιώματα προς τις εθνικές αρχές και δικαιώματα προς τα κοινοτικά όργανα. Αναφορικά με το πρώτο η ομιλήτρια χώρισε το θέμα της σε τέσσερις περιπτώσεις.

1. Η κοινοτική πράξη έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη και εφαρμόζεται κανονικά από τα κρατικά όργανα. Οι δυνατότητες ατόμων και μη κρατικών φορέων είναι: να κάνουν αναφορά στο αρμόδιο Υπουργείο, να κάνουν αγωγή αποζημιώσεως, να υποβάλλουν μήνυση.
2. Η κοινοτική πράξη έχει ενσωματωθεί στην Ελληνική έννομη τάξη αλλά δεν εφαρμόζεται από τα κρατικά όργανα. Οι δυνατότητες ατόμων και μη κρατικών φορέων είναι: να κάνουν αναφορά στο αρμόδιο υπουργείο, να κάνουν αγωγή αποζημιώσεως, να υποβάλλουν μήνυση ή να κάνουν αγωγή αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου.
3. Η κοινοτική πράξη έχει ενσωματωθεί στην Ελληνική έννομη τάξη μερικά ή εσφαλμένα. Οι δυνατότητες των ατόμων ή των μη κρατικών φορέων είναι: έναντι των ιδιωτών - αγωγή αποζημιώσεως ή υποβολή μηνύσεως -, έναντι του κράτους - εξώδικη προστασία (διοικητικές προσφυγές, κοινοβουλευτικός έλεγχος) - δικαστική προστασία

(αγωγή αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου, έλεγχος νομιμότητας -τόσο επί της ουσίας όσο και της διοικητικής πράξεως).

4. Η κοινοτική πράξη δεν έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Οι δυνατότητες ατόμων και μη κρατικών φορέων είναι: αγωγή αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου, προσφυγή στα ελληνικά δικαστήρια για εφαρμογή των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου και υποβολή προδικαστικού ερωτήματος άρθρο 177 Συν. ΕΟΚ) στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Αναφορικά με τα δικαιώματα προς τα κοινοτικά όργανα τα άτομα και οι μη κρατικοί φορείς μπορούν να κάνουν καταγγελία προς την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή μπορούν να κάνουν αναφορά προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τέλος παρουσιάστηκαν οι θέσεις μιας ομάδας εργασίας επί της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Την ομάδα αποτελούσαν η καθηγήτρια κ. Α. Χατζοπούλου της Ε.Ε., η νομικός Δις Θ. Λαζαρέτου και ο δικηγόρος κ. Μ. Χαϊνταρλής. Θέμα τους ήταν: «Προτάσεις για αναγκαίες βελτιώσεις στην ελληνική περιβαλλοντική νομοθεσία και δημόσια διοίκηση με στόχο την αποτελεσματική εφαρμογή της Κοινοτικής Πολιτικής Περιβάλλοντος».

Σ' ένα από τα επόμενα ΔΕΛΤΙΑ μας θα παρουσιάσουμε ολόκληρη την εισήγηση αυτή γιατί έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η συζήτηση που επακολούθησε ήταν γόνιμη με έντονο τον ενδιαφέρον από το ακροατήριο και τους συζητητές. Ανασκόπηση έκαναν τόσο ο κ. Weijssacker όσο και ο κ. Σκούλλος.

Παρακαλώ να με γράψετε συνδρομητή του «ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ» σας

ΟΝΟΜΑ

ΕΠΩΝ.

ΔΙΕΥ/ΣΗ

.....

.....

ΒΡΑΔΥΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Ελληνική Εταιρεία σε συνεργασία με το Κολλέγιο Αθηνών και τον Κύκλο της Πάτμου οργάνωσαν στις 28 Σεπτεμβρίου 1989 ειδική βραδυά για το περιβάλλον με αφορμή την παγκόσμια πρώτη προβολή της ταινίας της Λυδίας Καρρά «PATMOS: ECHOES OF THE APOCALYPSE, Fragile Island, Fragile Earth». Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης διαβάστηκαν από τον ηθοποιό Λευτέρη Βογιατζή λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στις σχέσεις του Ανθρώπου με τη φύση. Η κυρία Λ. Κέρτσικωφ, Πρόεδρος του Θεάτρου του Κολλεγίου άνοιξε τη βραδυά και η κυρία Λυδία Καρρά παρουσίασε την ταινία.

Την εκδήλωση λάμπρυνε με την παρουσία του ο παγκόσμια γνωστός για τη συμμετοχή του σε κινήσεις προστασίας του περιβάλλοντος YEHUDI MENOUHIN, ο οποίος και μίλησε με πολύ θερμά λόγια τόσο για την ταινία της Λυδίας Καρρά όσο και για την υπόθεση του περιβάλλοντος.

Κλείνοντας την εκδήλωση ο πρόεδρος της Ε.Ε. κ. Μιχάλης Σκούλλος είπε μεταξύ άλλων: «Είναι πολύ αργά για ο,τιδήποτε άλλο πέρα από την έκφραση των θερμότερων ευχαριστιών του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας και εμού προσωπικά προς όλους τους συντελεστές της όμορφης αποψινής βραδυάς.

Επιτρέψτε μου κατ' αρχήν να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στο Yehudi Menouhin για την παρουσία του εδώ απόψε και τη σημαντική συμβολή του σ' αυτό το γεγονός. Όμως πάνω απ' όλα θέλω να τον ευχαριστήσω για την αφοσίωσή του στην προστασία αυτού του πλανήτη.

Επιθυμώ να τον διαβεβαιώσω ότι τόσο η Ελληνική όσο και η Διεθνής

Κοινότητα των Περιβαλλοντικών Οργανώσεων υπολογίζουν πολύ στην ηθική του υποστήριξη.

Επιτρέψτε μου ακόμη να ευχαριστήσω την καλή φίλη Λυδία Καρρά για την θαυμάσια ταινία της, μια ταινία βιωμένη από την ίδια, μέσα στην οποία καθρεφτίζεται η αγάπη της για το μικρό, το απλό, το γνήσιο και τη βαθείά της πίστη.

Μια ταινία που συνδυάζει και συνδέει την αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου για τη δεινή εξέλιξη του μικρού μας πλανήτη με την αποκάλυψη του Ιωάννου, ένα θεόπνευστο προφητικό κείμενο και την Πάτμο, το πανέμορφο και εύθραστο νησί που εμπνέει με την ομορφιά την ενσωματωμένη σε κάθε πέτρα του, την ιστορία και την πνευματικότητα που αποπνέει. Και για την οποία ο συνδιοργανωτής της βραδυάς Κύκλος της Πάτμου («σάρκα εκ σαρκός» της Ελληνικής Εταιρείας αφού όλα σχεδόν τα μέλη του είναι και διακεκριμένα μέλη της Ε.Ε.) αναπτύσσει αξιόλογη δράση για την πολύπλευρη προστασία του.

Θέλω ακόμη να ευχαριστήσω ιδιαίτερα το Λευτέρη Βογιατζή για τον αισθαντικό και αυθεντικό τρόπο με τον οποίο διάβασε τα λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στη δυναμική αμφίροπη άμεση σχέση του ανθρώπου με τη φύση - μια σχέση που κοντεύει να μας φαίνεται ξένη όταν γίνεται άμεση και ανόθευτη, όπως διατυπώνεται στους στίχους που ακούσαμε.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω τους αρχιτέκτονες κ. Π. Γραμματόπουλο και Χρ. Πανουσάκη, επιβλέποντες της εφαρμογής της θαυμάσιας μελέτης των Κίλη, Καραδήμα και Τσιτρούλη για την αποκατάσταση του σπιτιού της Ε.Ε.

στην Πλάκα - όπου θα διατεθούν και όλοι οι πόροι της αποψινής εκδήλωσης - που επιμελήθηκαν την έκθεση των καθαρισμένων και συντηρημένων στρωμάτων των οροφωγραφιών του κτιρίου και που μπορείτε να περιεργαστείτε στο φουαγιέ.

Τέλος θέλω να ευχαριστήσω θερμά την επιτροπή θεάτρου του Κολλεγίου Αθηνών και την κυρία Λ. Κέρτσικωφ προσωπικά καθώς και τους συνεργάτες της για το θαυμάσιο αυτό χώρο και την προσπάθειά τους για την επιτυχία της βραδυάς.

Πάνω απ' όλους όμως επιθυμώ να ευχαριστήσω όλους και κάθε ένα από εσάς για την παρουσία σας και την αγάπη με την οποία περιβάλλετε την Ελληνική Εταιρεία και το έργο της».

ΜΟΝΗ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Ο θάνατος της Λασκαρίνας Μπούρα άφησε ανεκπλήρωτα τα σχέδιά της για την οργάνωση της μόνιμης Έκθεσης Μουσείου των αρχαίων στην Τράπεζα της Μονής. Ο σύζυγος της και επίλεκτο μέλος της Ε.Ε. Καθηγητής κ. Χαραλ. Μπούρας προσέφερε στη μνήμη της μελέτη την οποία εκπόνησε, και την προσωπική του επίβλεψη και φροντίδα επί όλων των απαιτούμενων εργασιών για την πραγματοποίηση της έκθεσης. Πρόκειται για εμπεριστατωμένη μελέτη με λεπτομερή περιγραφή των αντικειμένων, προτάσεις τρόπου έκθεσης και επίλυσης τεχνικών προβλημάτων, η οποία συνοδεύεται από σχέδια και φωτογραφίες, και η οποία εγκρίθηκε ήδη από την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Το Δημόσιο αναλαμβάνει τη δαπάνη για τα απαιτούμενα υλικά ενώ όλα τα έξοδα των εργασιών ανέλαβε η Ε.Ε., με χρηματοδότηση της SPGH κατά το μεγαλύτερο μέρος και χρησιμοποίηση των δωρεών που κατατίθενται εις μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα. Το Δ.Σ. εκφράζει προς τον κ. Μπούρα τις θερμές του ευχαριστίες για την προσφορά της μελέτης και την συμβολή του για την πρόοδο του σημαντικού αυτού έργου.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στο προηγούμενο ΔΕΛΤΙΟ μας αναφερθήκαμε εκτεταμένα στην ημερίδα που οργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία στη Θεσσαλονίκη με θέμα: Θεσσαλονίκη 1989: Προβλήματα Φυσικού και Μνημειακού Περιβάλλοντος.

Παρουσιάζουμε εδώ το υπόλοιπο πρόγραμμα των εισηγήσεων και στο τέλος θα δημοσιεύσουμε όσες εισηγήσεις μας στάλθηκαν.

Η κ. Όλγα Τραγανού - Δεληγιάνη, Αρχιτέκτων Αναστηλώσεων Ιστορικών Μνημείων, 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης παρουσίασε το θέμα: «Εικόνα της Πόλης - Προστασία της». Αναφέρθηκε στη μορφολογία και δομή της πόλης, την ιστορικότητά της, την κοινωνική δομή της. Τόνισε τα στοιχεία εκείνα που οδηγούν στην ταύτιση του πολίτη με την πόλη, τη χειραφέτηση του πολίτη και τη δυνατότητά του να την ερμηνεύει. Αναφέρθηκε στην ανθρώπινη κλίμακα της πόλης. Πρόβαλε το ανθρώπινο μέτρο και τους χώρους της (ιστορικούς - αρχαιολογικούς - ιδιαίτερου φυσικού κάλλους).

Τέλος αναφέρθηκε στο Πλαίσιο Προστασίας της Πόλης και επικέντρωσε την ομιλία της στην ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας της Θεσσαλονίκης και την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της. Πρότεινε: να γίνει εκσυγχρονισμός του Αρχαιολογικού νόμου, να ενισχυθούν οι υπηρεσίες με ικανά στελέχη, να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των αρμοδίων υπηρεσιών, να διαμορφωθεί χάρτης προστασίας (να τον ξέρουν όλοι, να έχουν συμφωνήσει όλοι οι φορείς), να γίνει χρήση κοινοτικών χρηματοδοτήσεων (ΕΟΚ) να γίνει τεκμηρίωση Μελετών για γενική χρήση.

Η κ. Λιλή Χατζητρύφωνος, Αρχιτέκτων Αναστηλώσεων Ιστορικών Μνημείων, 9η Εφορεία Βυζαντινών Θεσσαλονίκης παρουσίασε το θέμα: «Αναμόρφωση υποβαθμισμένων περιοχών - μνημείων στο Ιστορικό Κέντρο: Η περίπτωση των Λουλουδάδικων - Μοδιάνο». Η ομιλία της κ. Χατζητρύφωνος παρατίθεται περιληπτικά στο τέλος.

Η κ. Μαρία Χρυσάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός αναφέρθηκε στην «Άνω Πόλη Θεσσαλονίκης και η Πλάκα Αθηνών». Και η ομιλία της κ. Χρυσάκη παρατίθεται περιληπτικά στο τέλος.

Η κ. Καλλιόπη Θεοχαρίδου Αρχιτέκτων Αναστηλώσεων Ιστορικών Μνημείων, 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης παρουσίασε το θέμα της: «Η περιοχή της Ροτόντας και της Πλατείας Δικαστηρίων, παραδείγματα αξιοποιήσεως αρχαιολογικών χώρων». Και αυτή η ομιλία παρατίθεται περιληπτικά στο τέλος.

Ο κ. Σπ. Ντάφης, Καθηγητής Γεωτεχνικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης παρουσίασε το θέμα: «Το πράσινο της Θεσσαλονίκης». Επεσήμανε ότι οι συνθήκες στην πόλη έχουν επιδεινωθεί: κίνηση, θόρυβοι, αποστάσεις, χώροι εργασίας, χώροι κατοικίας. Προβάλλει επιτακτική η ανάγκη για χώρους αναψυχής. Έτσι είναι απαραίτητο να υπάρχουν τρεις ζώνες πράσινου: Ενδοαστική, περιαστική και ζώνη μακρινών πολυήμερων διακοπών. Επίσης πρέπει να δημιουργηθεί και πράσινο βιομηχανικών ζωνών. Αυτή τη στιγμή αναλογούν 2 τετραγωνικά μέτρα πράσινο ανά κάτοικο ενώ χρειάζονται 16-18. Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να κινητοποιηθούν δραστήρια

όλοι οι φορείς.

Τέλος ο Καθηγητής Χημείας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Στράτης ανέπτυξε το θέμα: «Η επίδραση του Περιβάλλοντος στα αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία».

Αναφέρθηκε στην ανάγκη καθαρισμού και συντήρησης και στην ανάγκη καθορισμού των αιτιών αλλοίωσης.

Η συζήτηση που επακολούθησε ήταν εποικοδομητική και ουσιώδης και εκφράστηκε ως ευχή να επακολουθήσουν στο άμεσο μέλλον και άλλες τέτοιες ημερίδες.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΛΟΥΛΟΥΔΑΔΙΚΩΝ

(Περίληψη παρουσίαση της κ. Χατζητρύφωνος, Αρχιτέκτονος - Αναστηλωτού, στην ημερίδα της Ε.Ε. του Απριλίου 1989).

Η ιστορική συνέχεια στην πόλη της Θεσσαλονίκης είναι παρούσα σήμερα στο δομημένο της περιβάλλον, παρά τα μεγάλα τραύματα και τα χρονικά χάσματα. Τα σημαντικά της μνημεία, ιδιαίτερα κατά τον 20ο αιώνα απογυμνώθηκαν από τον παραδεδομένο περιβάλλοντα χώρο τους και «ντύθηκαν» σε μορφές και το περιβάλλον που επέβαλε το νέο υλικό - το μπετόν - και οι χρήστες του. Ωστόσο το περιβάλλον που δημιουργήθηκε στον αιώνα μας, στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αποκτά βαθμιαία την ιστορική του σημασία και το ρόλο δεδομένου και δεσμευτικού περιβαλλοντικού πλαισίου. Έτσι έχουμε σήμερα στην

εντός των τειχών πόλη ένα νοητό δίκτυο μεμονωμένων μνημείων, μνημειακών χώρων και ορισμένων κτιριακών συνόλων που καλύπτουν χρονικές περιόδους από την ύστερη κλασσική αρχαιότητα μέχρι και τους πολύ νεώτερους χρόνους. Αν συνοπολογίσουμε και τον υπάρχοντα περιβάλλοντα χώρο των παραπάνω έχουμε ένα δίκτυο αποτελούμενο από μικρότερες ή μεγαλύτερες περιοχές, όλες με ιδιαίτερο μνημειακό ενδιαφέρον, τα περιβάλλοντα των οποίων επικαλύπτονται. Είναι φανερό ότι η κατάλληλη σύνδεσή τους στον σημερινό ιστό θα συμβάλλει στην τόσο σημαντική για την ταυτότητα της πόλης αίσθηση της ιστορικής συνέχειας μέσα από μια σειρά ασυνεχειών.

Στην κατηγορία των μεμονωμένων μνημείων η οποία μας απασχόλησε στα πλαίσια του θέματος αυτής της εισήγησης, εντάσσονται θρησκευτικά και δημόσια κτίρια με τον περιβάλλοντα χώρο τους, (δηλ. πολλοί βυζαντινοί ναοί, τεμένη, λουτρά, κ.α.). Για παράδειγμα αναφέρω την περιοχή των 12 Αποστόλων, με το Πασά Χαμάμ και το Πρόπυλο, εκείνη της Αγ. Αικατερίνης δίπλα στα κάστρα, του Αγ. Μηνά, του Αλατζά Ιμαρέτ, του βυζαντινού λουτρού στην Άνω Πόλη, του Αλκαζάρ και του Μπεζεστενιού και άλλων.

Το παράδειγμα που θα εκθέσουμε εδώ επιλέχθηκε μέσα από άλλα, έστω κι αν αυτά μπορεί να είναι ιστορικά σημαντικότερα, γιατί βρίσκεται σ' ένα επίμαχο σημείο: στο κέντρο της αγοράς. Πρόκειται για τα «Λουλουδάδικα» το Jahudi - ή Pazar - hamami και την περιοχή της αγοράς Μοδιάνο. Η περιοχή αυτή έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα τόσο εξαιτίας του σημαντικού αυτού μνημείου και του πολύ νεώτερου διατηρητέου κτιρίου της Αγοράς Μοδιάνο όσο και του ότι η ανάληψη από την περιοχή σημαντικών εμπορικών λειτουργιών έχει εδώ ιστορική συνέχεια. Παράλληλα έχουμε βίαιη διακοπή της χρονικής συνέχειας που οφείλεται είτε σε φυσικές καταστροφές είτε, συχνότερα, σε νομοθετικές ρυθμίσεις, με αποτέλεσμα τη συνύπαρξη κτιρίων

πολύ διαφορετικών περιόδων με όλα τα συνακόλουθα ως προς την φυσική δομή του χώρου. Το μνημείο είναι ένα από τα τρία οθωμανικά λουτρά, που σώθηκαν ολόκληρα ως τις μέρες μας - μετά από πολυάριθμες καταστροφές όπως (ενδεικτικά αναφέρω) π.χ. την πυρκαγιά του 1917 και την μετέπειτα ανοικοδόμηση της πυρκαϊούστου - και ταυτόχρονα ό,τι απέμεινε από την άλλοτε περιοχή της κεντρικής εβραϊκής συνοικίας γύρω από την περίφημη Μεγάλη Συναγωγή Ταλμούδ Τοράκαντόλ. Το μνημείο αυτό, που μπορεί σύμφωνα με έρευνά μας να χρονολογηθεί τουλάχιστον στον 16ο αιώνα, συγκρίνεται με τα μεγάλα λουτρά της Κωνσταντινούπολης και της περιοχής της κατά τον 15ο αιώνα τόσο ως προς την τυπολογία και τις μορφές, όσο και ως προς τον τρόπο δόμησής του.

Η θέση του στο κέντρο της επί 400 χρόνια περιοχής της Εβραϊκής συνοικίας, η αρχιτεκτονική του και η πλούσια εσωτερική του διακόσμηση μαζί με το γεγονός της μέχρι σήμερα χρησιμοποίησής του - αν και όχι με το αρχικό της περιεχόμενο - το κάνουν άξιο ιδιαίτερης προσοχής. Με την πυρκαγιά του 1917 καταστρέφονται οριστικά οι βοηθητικοί του χώροι πίσω από τη δεξαμενή νερού και με τον επανασχεδιασμό της πόλης το εξωτερικό επίπεδο ορίζεται μέχρι και 3 μ. ψηλότερο από το αρχικό, οπότε χάνει αμετάκλητα τη δυνατότητα να λειτουργήσει με την αρχική του χρήση, η οποία είχε άλλωστε σταματήσει πριν από το 1913.

Μετα το 1917, κατά την επανοικοδόμηση του κέντρου, η περιοχή της παλιάς εμπορικής λεωφόρου Un Karanı μεταβάλλεται σε περιοχή λιανικού εμπορίου (σήμερα περιοχή Αγοράς Βλάλη), ενώ παράλληλα χτίζονται εδώ μερικά ενδιαφέροντα κτίρια - γραφείων κυρίως - δείγματα του Θεσσαλονικιϊκού εκλεκτικισμού, έργα μερικών από τους γνωστότερους αρχιτέκτονες της εποχής.

Για παράδειγμα το νότιο τμήμα της καμένης μεγάλης συναγωγής Ταλμούδ Τορά α γκαντόλ κατέλαβε το μοναδικό στο είδος του κτίριο της

αγοράς Μοδιάνο, στη θέση του πολυιατρίου Bikur Holim χτίστηκε το κτίριο της Ισραηλιτικής Κοινότητας, ενώ στον άξονα Αριστοτέλους πήραν θέση τα γνωστά νεοβυζαντινίζοντα κτίρια που προορίζονταν για κατοικίες υψηλού και μέσου εισοδήματος. Στη συνέχεια τα περισσότερα από τα κτίρια εξαφανίστηκαν, θύματα της ανατροπής της αντίληψης του Σχεδίου Εμπράρ, ανατροπής που υλοποιήθηκε μέσ' από συνεχείς νομοθετικές τροποποιήσεις (οι οποίες ηύξαναν τον συντελεστή δόμησης και το ύψος των κτιρίων με το γνωστό σ' όλους μας αποτέλεσμα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1938 σύμφωνα με την παρωχημένη αντίληψη περί Προστασίας Μνημείων το κτίριο χαρακτηρίστηκε μεμονωμένα ως διατηρητέο μνημείο, όχι όμως και ο άμεσος περιβάλλων χώρος του, με αποτέλεσμα να μπορέσει να εγκριθεί το 1951 η εγκατάσταση των ανθοπωλών κυριολεκτικά επάνω στην όψη του αλλά βαθμιαία και μέσα σ' αυτό αφού μεταβλήθηκαν κάποιες καταστροφές των τοίχων σε κανονικές εισόδους.

Η δουλειά που έγινε μέχρι τώρα - εκτός των υποστηλώσεων από την ΥΑΣΒΕ μετά το σεισμό του 1978 - δεν ξεπερνά το στάδιο της μελέτης στερέωσης (που χρειάστηκαν για την έγκρισή της 5 ολόκληρα χρόνια) και της στοιχειώδους συντήρησης ορισμένων στοιχείων των στεγών του. Υπάρχει όμως ακόμη δυνατότητα μερικής χρηματοδότησής του, από την ΕΟΚ. Είναι γεγονός ότι η φάση της αποκατάστασης και μερικής αναστήλωσης του μνημείου και της απόδοσής του στο κοινό θα συνδεθεί αναγκαστικά με προβλήματα του περιβάλλοντος χώρου, λειτουργιών, των χρήσεων και των επεμβάσεων σ' αυτόν.

Το κεντρικό μνημείο Παζάρ - Χαμάμ και το κτίριο της αγοράς Μοδιάνο περιλαμβάνονται στον όγκο τεσσάρων οικοδομικών τετραγώνων. Το λουτρό είναι ορατό ήδη από το κέντρο της Αγοράς Βλάλη, (δηλ. από την προέκταση της Κομνηνών πάνω από την Ερμού και κατά δεύτερο λόγο από τις οδούς Βασ. Ηρακλείου και Τσιμισκή. Θεωρούμε λοιπόν ότι η

Κομνηνών (ανάμεσα στις Ερμού και Τσιμισκή) και η Βασιλέως Ηρακλείου αποτελούν τους άξονες των οποίων η φυσική δομή αποτελεί το άμεσο περιβάλλον του εστιακού μνημείου, αυτό δηλ. που θα επηρεαστεί κατ' αρχήν από τις επεμβάσεις. Γι' αυτό η κατάσταση και η λειτουργία τους αποτελούν σημαντικό παράγοντα για οποιαδήποτε ρύθμιση. Οι ελεύθεροι χώροι στην περιοχή είναι ανύπαρκτοι, οι κοινόχρηστοι χώροι των οικοπέδων αναξιοποίητοι, οι τaráτσες χησιμεύουν ως αποθήκες, το πράσινο περιορίζεται στις δενδροστοιχίες, οι εγκαταστάσεις υγιεινής και η αποκομιδή απορριμάτων από το χώρο της αγοράς είναι ελλειπέστατες, το κυκλοφοριακό οξύνεται εδώ ιδιαίτερα εξαιτίας του εφοδιασμού της αγοράς.

Οι λειτουργίες εμφανίζονται με υπερβολική πυκνότητα. Το μικρεμπόριο και μεγαλεμπόριο, ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας και η βιοτεχνία κατέχουν την πρώτη θέση, ενώ η παιδεία, η αναψυχή, η περιθαλψη, η κατοικία εμφανίζονται σε ελάχιστο βαθμό. Τα παραπάνω έχουν καταγραφεί με λεπτομέρεια κι έχουν εντοπισθεί οι επικαλύψεις.

Οι δυνατότητες για επεμβάσεις στη φυσική δομή του χώρου, που χαρακτηρίζεται από την αντιπαράθεση αλλά και τη συμβίωση των παλιών και σύγχρονων κτιρίων, έχουν σήμερα ελαχιστοποιηθεί. Κάποιες δυνατότητες πάλι που διαφαίνονται σε ορισμένα σημεία εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, είναι ανατρέψιμες και πρέπει να εξεταστούν λεπτομερειακά κατά περίπτωση. Οι επεμβάσεις στο λουτρό θα γίνουν αιτία να αποκαλυφθεί στις πραγματικές της διαστάσεις ολόκληρη η αρχιτεκτονική του μέχρι το αρχικό του επίπεδο που βρίσκεται περίπου 3 μ. κάτω από οδοστρώματα. Η αποκάλυψη αυτή θα προκαλέσει αναδιάρθρωση του άμεσου περιβάλλοντα χώρου και θα έχει επιπτώσεις στον ευρύτερο. Η προστασία λοιπόν του μνημείου θα πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που επιβάλλει η σχέση ανάμεσα στο εσωτερικό και εξωτερικό χώρο.

Ακόμα στην περίπτωση του κτιρίου της αγοράς Μοδιάνο, θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπ' όψη οι δυνατότητες που έδινε ο αρχικός του σχεδιασμός που προέβλεψε εφοδιασμό από μια στάθμη υπογείου, η οποία δεν είναι σε χρήση σήμερα.

Τα βασικά χαρακτηριστικά μιας πρότασης που προκύπτει είναι:

1. Η απομάκρυνση της κεντρικής κρεαταγοράς. Πολυεπίπεδη λύση του χώρου.
2. Ολική πεζοδρόμηση της σημερινής στάθμης των δρόμων Κομνηνών και Βασ. Ηρακλείου.
3. Χρήση της Βασ. Ηρακλείου για οχήματα σε υπόγεια στάθμη.
4. Ενιαία αντιμετώπιση δημόσιου ελεύθερου χώρου και κοινοχρήστων των οικοδομικών τετραγώνων (ώστε να προκύψουν αυλές και στοές).
5. Αποκατάσταση της αρχικής στάθμης του εδάφους (χαμηλότερης) και ειδική διαμόρφωση γύρω απ' το λουτρό.
6. Ο συσχετισμός της χαμηλωμένης στάθμης γύρω από το λουτρό με εκείνη των υπογείων της αγοράς Μοδιάνο προς όφελος μιας λύσης του κυκλοφοριακού.
7. Εγκατάσταση των ανθοπωλών γύρω και όχι πάνω στο κεντρικό μνημείο κυρίως στο χαμηλό επίπεδο.
8. Ενίσχυση του πρασίνου με τρόπο που να μην θίγεται το κεντρικό μνημείο.
9. Απόδοση χρήσεως στο μνημείο τέτοιων που να μη θίγουν τις αξίες του όπως εγκατάσταση λειτουργιών αναψυχής - φαγητού στην πλευρά της Κομνηνών και περιοδικών εκθέσεων στο τμήμα της Φραγκίνης.

ΠΑΝΩ ΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΛΑΚΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Περίληψη παρουσίασης κ. Μ. Χρυσάκη, αρχιτέκτονας, στην ημερίδα της Ε.Ε. τον Απρίλιο 1959).

Η επέμβαση της πολιτείας στις περιοχές Πάνω Πόλη Θεσσαλονίκης και Πλάκας Αθηνών, αποφασίσθηκε σχεδόν ταυτόχρονα, όταν τα προβλήματα - που ήταν διαφορετικά μεταξύ τους - έγιναν εκρηκτικά σε βαθμό τέτοιο, ώστε οι κάτοικοί τους να τις εγκαταλείπουν (Στην Π. Πόλη,

για παράδειγμα, το 1971 οι κάτοικοι έφταναν τους 17.500, ενώ το 1979 τους 13.460). Από το 1973 για την Πλάκα και το 1976 για την Πάνω Πόλη άρχισαν οι μελέτες για την καταγραφή των προβλημάτων. Το 1978 αρχίζει η σταδιακή εφαρμογή μέτρων στην Πλάκα, ενώ η μελέτη για την Πάνω Πόλη εκπονείται το 1979 ταχύτατα λόγω των οξυμένων στεγαστικών προβλημάτων των κατοίκων της περιοχής μετά τους σεισμούς του 1978. Ως εδώ οι ενέργειες, της πολιτείας φαίνεται ότι ήταν παράλληλες, η συνέχεια όμως είναι πολύ διαφορετική.

Η πρώτη βασική διαφορά ήταν οι ειδικές υπηρεσίες που δημιουργήθηκαν για την αναληψη των θεμάτων των δύο περιοχών. Το τμήμα Πάνω Πόλης έχει τέσσερις αρχιτέκτονες ενώ το Γραφείο Πλάκας δέκα επτά συνολικά άτομα, γεγονός που του δίνει τη δυνατότητα να πετύχει σταδιακά τους στόχους του προγράμματος ανάπλασης. Άλλη διαφοροποίηση της στάσης της πολιτείας διαπιστώνεται στο οικονομικό πεδίο. Τα προβλήματα διατήρησης των κτιρίων της Πάνω Πόλης είναι μεγαλύτερα γιατί τα περισσότερα είναι ετοιμόρροπα, χτισμένα με μπαγδατιά και τσατμάδες είναι όμως δέκα φορές λιγότερα (53) από τα διατηρητέα της Πλάκας (περίπου 545). Και ενώ στην Πλάκα το Υπ. Πολιτισμού διέθεσε όσες πιστώσεις απαιτήθηκαν για 98 διατηρητέα και 35 οικόπεδα, στη Πάνω Πόλη διέθεσε χρήματα μόνο για ένα κτίριο στο οποίο στεγάζεται η 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων. Εξάλλου ο δήμος Θεσ/νίκης αγόρασε δύο διατηρητέα, που δεν έχουν ακόμη αποκατασταθεί. Ως φυσικό επακόλουθο, το 1988 αποχαρακτηρίστηκαν τρία διατηρητέα κτίσματα διότι ήταν ετοιμόρροπα. Και ήδη ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως παραδοσιακής αμφισβητείται αφού τα διατηρητέα αποτελούν μόλις το 1% του συνόλου των κτιρίων, ενώ στην Πλάκα αποτελούν το 50%. Έτσι η μόνη αιτιολογία που δικαιώνει το χαρακτηρισμό αυτό, φαίνεται να είναι η δυνατότητα που χάρη σ' αυτόν έχουν οι κάτοικοι της Π. Πόλης για δανειοδότηση, ώστε να μπορούν να χτίζουν οι ίδιοι τα σπίτια τους, χωρίς

να αναγκάζονται να τα πωλούν ή να τα χτίζουν με αντιπαροχή), η διατήρηση δηλαδή στην Π. Πόλη του γηγενούς πληθυσμού της.

Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι για τους οποίους ο οικιστικός χαρακτήρας της περιοχής αλλοιώνεται. Στην Πλάκα η κατάσταση των κτιρίων είναι κατά κανόνα καλή και έχει σχεδόν εξαντληθεί η δομική εκμετάλλευση των οικοπέδων, οπότε οι ιδιοκτήτες ακινήτων δεν έχουν κίνητρα για κατεδάφισή τους και ανοικοδόμηση νέων. Αντίθετα στην Πάνω Πόλη

το δομικό σύστημα και η γήρανση των υλικών των κτιρίων τα έχουν μεταβάλει κατά κανόνα σε ερείπια ή ετοιμόρροπα. Έπειτα το νομικό καθεστώς που ίσχυε - ιδιαίτερα μέχρι το 1973 - (ΓΟΚ / 1955) σε συνδυασμό με το επικλινές του εδάφους, πρόσφερε συχνά δυνατότητες πολλαπλάσιας εκμετάλλευσης των οικοπέδων από αυτή που είχε πραγματοποιηθεί με τα παλιά χαμηλά κτίσματα. (Οι λίγες - ευτυχώς - κακόμορφες πολυκατοικίες που έχουν κτιστεί με το καθεστώς εκείνο, φανερώνουν το μέγεθος της εκμετάλλευσης αυτής). Όμως η ρυμοτομία που ίσχυε - η οποία αγνοούσε τον πολεοδομικό ιστό - δεν είχε διανοίγει και τα περισσότερα οικοπέδα δεν μπορούσαν να οικοδομηθούν (λόγω έλλειψης αρτιότητας, πρόσβασης, πράξεων τακτοποίησης, κ.λ.π.). Η αδυναμία της ανοικοδόμησης αυτής είχε δημιουργήσει έντονο στεγαστικό πρόβλημα, που η μελέτη της περιοχής επιχείρησε να λύσει με τη νέα ρυμοτομία και το νέο καθεστώς δόμησης, σε συνδυασμό με τη δανειοδότηση και των νέων κατασκευών.

Γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους η Πλάκα διατήρησε τα κτίσματα και τον οικιστικό χαρακτήρα της, ενώ η Π. Πόλη ξαναχτίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της και αποκτά νέο πρόσωπο. Την κατάσταση αυτή ευνόησαν και όξυναν οι επιδοτήσεις και δανειοδοτήσεις που εφαρμόστηκαν στις δύο περιοχές. Από το τέλος του 1982 και μέχρι το 1985 θεσπίστηκε ειδικό καθεστώς δανειοδότησης για την Πλάκα (και το ευρύτερο ιστορικό κέντρο της Αθήνας) με ιδιαίτερα ευνοϊκούς

όρους (χωρίς ανώτατο όριο του ποσού της δανειοδότησης) και για οποιοδήποτε κτίριο (είτε είναι διατηρητέο, είτε παραδοσιακού ή μη χαρακτήρα). Αντίθετα τα δάνεια στην Πάνω Πόλη δεν επαρκούν για την κάλυψη των δαπανών των διατηρητέων ούτε μπορούν να εξοφληθούν από τους χαμηλού εισοδήματος ιδιοκτήτες τους. Πολλά κτίσματα, επίσης, δεν έχουν ιδιαίτερο χαρακτήρα (προσφυγικά) και δεν δανειοδοτούνται (κατά ορισμένες τουλάχιστον περιόδους). Έτσι η χρήση των δανείων στην Π. Πόλη περιορίζεται στις ανεγέρσεις νέων οικοδομών (οι οποίες μειώνονται στο διάστημα 1984-1986 που διακόπηκε η δανειοδότησή τους) ενώ ουδέποτε έγινε χρήση δανείου για αποκατάσταση παλιού κτίσματος.

Οι κρατικές υπηρεσίες συνεργάστηκαν άριστα με το Γραφείο Πλάκας για τις χρήσεις των σχημάτων και την εφαρμογή νέων ειδικών χρήσεων, ακόμα και εκεί που είχαν εγκατασταθεί κάποιες άλλες, οι οποίες κρίθηκαν ασυμβίβαστες, με τον επιθυμητό χαρακτήρα της περιοχής. Τέλος, τα έργα πολεοδόμησης ξεκινούν στην Πλάκα το 1979 ενώ στην Π. Πόλη το 1985, με πιστώσεις πολύ μικρότερες. Εξάλλου η ΔΕΠΟΣ Θεσ/νίκης συναντά σημαντικές δυσκολίες, αφού θέματα που σχετίζονται με την ποιότητα και την οικονομική διαχείριση του έργου αποφασίζονται στην Αθήνα (ελλείψει ουσιαστικής αποκέντρωσης).

Γίνεται φανερό, λοιπόν, πως η παρέμβαση που ασκήθηκε στην Πλάκα είχε την εκφρασμένη βούληση της πολιτείας. Και είναι θλιβερό να ξέρει κανείς πως δε θα υπήρχαν οι εκκρεμότητες στην Πάνω Πόλη αν είχε εγκριθεί το πενταετές πρόγραμμα των έργων που εισηγήθηκε το Τμήμα Πάνω Πόλη το 1980 με κόστος 1,5 δισ. δραχμών.

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΡΟΤΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

(Περίληψη, παρουσίαση της δρ. Κ. Θεοχαρίδου, αρχιτέκτονος αναστηλώσεως Ιστορικών μνημείων, 9η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσ/νίκη στην ημερίδα της Ε.Ε. τον

Απρίλιο 1989)

Οι αρχαιολογικοί χώροι και οι ζώνες των ιστορικών μνημείων λειτουργούν πολλαπλά ευεργετικά μέσα στην σημερινή πόλη. Πέρα από την πρωταρχική λειτουργία τους ως ζωντανοί μάρτυρες της ιστορίας μας συνθέτουν τελικά τους μόνους σχεδόν ελεύθερους χώρους που απέμειναν μετά την αλόγιστη ανοικοδόμηση, η οποία συντελέστηκε από το '60 και μετά, τα λιγοστά σημεία εμπλουτισμού του σύγχρονου πολεοδομικού ιστού με ιδιαίτερα αντιληπτικά ορόσημα. Ταυτόχρονα προσφέρουν μοναδικές ευκαιρίες για την δημιουργία πολυσύνθετων ερεθισμάτων μέσα στην καθημερινή μας ζωή.

Όσον αφορά την αντίληψη της έννοιας «αξιοποίηση αρχαιολογικού χώρου» φαίνεται να υπάρχει ένα χάσμα ανάμεσα π.χ. στις Εφορείες Αρχαιοτήτων από την μία και, ας πούμε, τον Δήμο, ως άμεσα εμπλεκόμενο φορέα, από την άλλη. Οι μέν κατηγορούνται ότι έχουν στραμμένο το βλέμμα στο παρελθόν και μιλούν με την χρονική άνεση της Ιστορίας, οι δε ότι έχουν τυποποιηθεί στο εύκολο γρασίδι και πλακόστρωτο, παγιδευμένοι στην λογική της άμεσης απορρόφησης των κονδυλίων, που ως συνήθως εγκρίνονται λίγους μήνες πριν από την εκπνοή των προθεσμιών. Που βρίσκεται το δίκαιο; Ευτυχώς κάπου ανάμεσα. Η μακρόχρονη ζωή μίας πόλης επιτρέπει αλλά και επιβάλλει τον μακρόπνοο σχεδιασμό, μέσα στον οποίο πρέπει να εντάσσονται οι αναγκαίες ενέργειες που επιβάλλει μία τακτοποιημένη καθημερινή λειτουργία της πόλης. Αυτό που χρειάζεται είναι διάλογος και συνεργασία στον σχεδιασμό, για να μην σπαταλούμε πόρους και δυνάμεις, ιεράρχιση και προγραμματισμός, για να γνωρίζουμε ποια πράγματα είναι αναγκαία να περιμένουν γενικότερες εξελίξεις και πόσο, τι βραχυπρόθεσμες λύσεις συμφέρει να επεξεργαστούμε γι' αυτά εν τω μεταξύ, ώστε να μην αποκλείουμε μελλοντικές ενέργειες.

Παράλληλα είναι απαραίτητο να βάλουμε την ιστορική πολιτιστική μας κληρονομιά μέσα στη σημερινή ζωή και να την πλουτίσουμε, να κάνουμε τον κάτοικο αυτής της

πόλης να βιώσει την ιστορία της, να την αγαπήσει και ακόμη να αισθανθεί περήφανος γι' αυτήν. Θα αποτολμήσουμε μια μικρή συμβολή παίρνοντας σαν παραδείγματα δύο κεντρικά σημεία, την περιοχή της Ροτόντας και την Αρχαία Αγορά.

Η Ροτόντα, αν και στο συνολικό προφίλ της σημερινής πόλης δεν έχει τον κυρίαρχο ρόλο που ασφαλώς είχε πριν την ανοικοδόμηση, εξακολουθεί να σηματοδοτεί μαζί με την Καμάρα και το Γαλεριανό συγκρότημα της πλατείας Ναυαρίνου, το ανατολικό τμήμα του ιστορικού κέντρου.

Η περιοχή που ενδιαφέρει σ' αυτή την παρουσίαση περικλείεται από τις οδούς Εγνατία, Πανεπιστημίου, Αγ. Δημητρίου και Αρριανού, και η προσπάθεια είναι να αξιοποιηθούν οι σχέσεις Ροτόντας, Καμάρας, Γαλεριανού συγκροτήματος, Αγ. Παντελεήμονα, και τμήματος των ανατολικών τειχών. Στην πρόταση που παρουσιάζουμε ενοποιούνται με ένα σύστημα πεζοδρόμων οι χώροι του Αγ. Παντελεήμονα, της Ροτόντας και της Καμάρας, μαζί με τμήμα των ανατολικών τειχών. Πυρήνας της πρότασης είναι η αποκατάσταση, μετά από ανασκαφική έρευνα, του ρωμαϊκού και παλαιοχριστιανικού επιπέδου του άξονα Ροτόντας - Καμάρας και η σύνδεσή του με την βοήθεια υπόγειας διάβασης κάτω από την οδό Εγνατία με τον πεζόδρομο προς το Γαλεριανό ανάκτορο της πλατείας Ναυαρίνου. Το σημείο παρουσιάζει μεγάλο κυκλοφοριακό φόρτο, πολύ συχνά η κίνηση πεζών στον άξονα αυτό είναι πυκνότητα και επί πλέον τα φρεναρίσματα των τροχοφόρων στα φανάρια προκαλούν δυσμενείς παρενέργειες στην Καμάρα, με τους κραδασμούς και τα αυξημένα καυσαέρια. Μία ευρύχωρη υπόγεια διάβαση με έκθεση φωτογραφικού και άλλου ενημερωτικού υλικού σχετικού με τα ευρήματα της περιοχής (σχέδια - αναπαραστάσεις του συγκροτήματος Ροτόντας - Καμάρας - ανακτόρου) θα εξυπηρετούσε πολλαπλά.

Στα νότια της Καμάρας εκεί αποκαλυφθεί ορθογώνια αίθουσα με ψηφιδωτό δάπεδο, που αποτελούσε είδος προθαλάμου, από όπου μία μαρμάρινη σκάλα οδηγούσε στο

χώρο ανακτόρου. Η αίθουσα βρίσκεται κάτω από το οδόστρωμα της Εγνατίας οδού και η αποκάλυψη την εν υπογείω είναι αδύνατη χωρίς σημαντική υπερύψωση του οδοστρώματος που θα είχε, όμως, καταστροφικά αισθητικά αποτελέσματα για το περιβάλλον της πόλης και τα γειτονικά μνημεία. Η κατασκευή της υπόγειας διάβασης πρέπει να λάβει οπωσδήποτε υπόψη την ύπαρξη της αίθουσας είτε αξιοποιώντας την είτε παρακάμπτοντάς την.

Στην πρόταση μας η στάθμη του πεζοδρομίου γύρω από την Καμάρα χαμηλώνει κατά 60-70 εκ, γιά να αποκαλυφθούν με τον τρόπο αυτό τα λείψανα των βάθρων του υπόλοιπου ανατολικού μισού της Καμάρας. Με τον τρόπο αυτό δίνοντας νύξεις γιά την ολοκληρωμένη μορφή της, πού ήταν ένα θολοσκέπαστο κτίσμα στο σταυροδρόμι δύο μνημειακών δρόμων με κιονοστοιχίες. Το σημερινό ανάχωμα στον άξονα Καμάρας-Ροτόντας ανασκάβεται μέχρι το ρωμαϊκό και παλαιοχριστιανικό επίπεδο, το οποίο έχει βρεθεί μέσα στον περίβολο της Ροτόντας, σε βάθος δύο μέτρα από την σημερινή στάθμη του εδάφους, και αναδεικνύεται η παλαιοχριστιανική φάση με τον προθάλαμο και τα εκατέρωθεν προσκτίσματα. Δύο συστοιχίες δέντρων στην θέση των αναμενόμενων στοών θα βοηθούσαν σε μία αφηρημένη νύξη της πομπικής οδού, σε περίπτωση που δεν βρεθούν εντυπωσιακά αρχαία λείψανα. Ταυτόχρονα η παράλληλη προς τον αρχαίο άξονα οδός Αποστόλου Παύλου διατηρείται στη σημερινή στάθμη, σε επαφή με τις πολυκατοικίες της δυτικής πλευράς γιά να εξυπηρετήσει και την καθημερινή κίνηση και λειτουργία της γειτονιάς.

Η διαμόρφωση του άμεσου περιβάλλοντος της Ροτόντας, μετά την ολοκλήρωση των ανασκαφών, στοχεύει σε μία συνθετική υποδήλωση και ανάδειξη του μνημείου στις διάφορες ιστορικές του περιόδους, με οργάνωση του χώρου σε διάφορα επίπεδα, σύμφωνα με τις ιστορικές στάθμες, όπου συγκεντρώνονται και τα αντίστοιχα

ευρήματα. Στα νότια αποκαλύπτεται και αναδεικνύεται η Ρωμαϊκή - Παλαιοχριστιανική φάση, και επομένως απομακρύνεται το τουρκικό πρόπυλο, στα δυτικά διατηρείται η Τουρκική με το πρόπυλο, τον μιναρέ, το συντριβάνι και την πύλη του περιβάλλου σε συσχετισμό με την στάθμη του σημερινού δρόμου. Οι εγκαταστάσεις της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων απομακρύνονται και ο χώρος ενοποιείται με την πλατεία. Η μεγάλη υψομετρική διαφορά, 3,5 μ., που θα προκύψει μετά την ανασκαφή στην βόρεια μεριά, μπορεί να αξιοποιηθεί γιά την δημιουργία στοάς εκθεμάτων και βοηθητικών χώρων εξυπηρέτησης των επισκεπτών κάτω από την στάθμη της πλατείας, στη θέση αναλημματικού τοίχου. Ο χώρος της πλατείας στα ανατολικά επανασχεδιάζεται και συνδέεται οργανικά με το τμήμα του ανατολικού τείχους της πόλης, που αποκαλύφθηκε στην οδό Μελενίκου.

Προτείνεται επίσης η αποκάλυψη της συνέχειας του ανατολικού τείχους πίσω από το Κεντρικό Νοσοκομείο, μέχρι την οδό Αγ. Δημητρίου. Η πορεία του έχει εξακριβωθεί από πρόσφατες έρευνες μέσα στο πλάτος της αδιαμόρφωτης οδού πίσω από το νοσοκομείο και η άνω σωζόμενη στάθμη του συμπίπτει με την σημερινή στάθμη εδάφους, όπου αυτό είναι και ορατό σε πολλά σημεία. Η περιοχή πεζοδρομείται, εφόσον ούτως ή άλλως δεν μπορεί να εξυπηρετήσει τροχοφόρα ούτε και υπάρχει τέτοια ανάγκη στη θέση αυτή, και ο πεζόδρομος οργανώνεται σε δύο στάθμες. Μία ψηλά στην στέψη του τείχους, που συμπίπτει με την σημερινή στάθμη του εδάφους, από όπου γίνεται η εξυπηρέτηση των κατοικιών, και μία χαμηλά στην αρχαία στάθμη προς την αυλή του νοσοκομείου, από όπου είναι ορατή η σωζόμενη εξωτερική όψη του τείχους. Η πρόταση για την αποκάλυψη του τείχους απαιτεί τροποποίηση του ρυμοτομικού, και λεπτομερή επανασχεδιασμό με καθορισμό υψομέτρων στον πεζόδρομο.

Ας αφήσουμε όμως την Ροτόντα για να περάσουμε στην Αρχαία Αγορά.

Ο χώρος που περικλείεται από τις οδούς Εγνατία, Μητροπολίτου Γενναδίου, Ολύμπου και Χαλκέων ορίζει το συγκρότημα της αρχαίας Ρωμαϊκής Αγοράς, που παρέμεινε μέχρι και το τέλος της Βυζαντινής περιόδου το μνημειακό πολιτικοδιοικητικό και εμπορικό κέντρο της πόλης. Όπως αποδείχθηκε από τις μέχρι σήμερα ανασκαφές η Αγορά παρέμεινε σταθερά ένας ανοικτός χώρος σ' όλο αυτό το διάστημα και μόνο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας καταπατήθηκε από διάφορα πρόχειρα κτίσματα.

Από την λειτουργία του λοιπόν, αλλά και ως αντιληπτικό ορόσημο, ο μνημειακός και ανοικτός χώρος της Αγοράς πρέπει να είχε κυρίαρχο ρόλο στην φυσιογνωμία της αρχαίας πόλης.

Τα στοιχεία που έχουμε στην διάθεσή μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το μεγάλο συγκρότημα του Ρωμαϊκού Forum, που ανάγεται στην εποχή των Σεβήρων, αναπτύσσονταν σε διάφορα επίπεδα, από τα οποία έχει αποκαλυφθεί μόνο το βορειότερο, με το θέατρο, τις στοές, την πλακόστρωτη πλατεία και τα υπόγεια cryptoportici. Το επίπεδο αυτό συνδέονταν προς βορρά, με την μεσολάβηση πιθανόν του Σταδίου, με το μεγάλο συγκρότημα των Ρωμαϊκών λουτρών, όπου αργότερα κτίσθηκε η βασιλική του Αγίου Δημητρίου, και προς τον νότο με ένα ενδιάμεσο επίπεδο του Μεγαλοφόρου, όπως ονομάζονταν στα Βυζαντινά χρόνια η αγορά, με την μεσολάβηση σκαλιών. Το χαμηλότερο νότιο επίπεδο του Μεγαλοφόρου, με μέτωπο πάνω στην Εγνατία, ήταν περίπου στην στάθμη που βρίσκεται σήμερα ο ναός της Παναγίας Χαλκέων. Σύμφωνα με νεώτερες απόψεις, που πειστικά έχει υποστηρίξει ο αρχαιολόγος κ. Άρης Μέντζιος, το επίπεδο αυτό φιλοξενούσε μεγάλα δημόσια κτίρια, ίσως γυμναστήρια και άλλα, στα οποία ανήκε και η χαμένη σήμερα δώροφη κιονοστοιχία των «Ειδώλων», η γνωστή ως Incandadas.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η ανασκαφική έρευνα που ξεκίνησε από τα βόρεια πρέπει να συνεχιστεί

και νοτιώτερα, για την αποκάλυψη των λειψάνων του Μεγαλοφόρου, που προβλέπεται να είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακά. Κάτι τέτοιο βέβαια θα είναι μία επιχείρηση μακροχρόνια, και αυτό με την μέχρι σήμερα εμπειρία φαίνεται πως είναι κάτι που τρομάζει. Ήδη το ανασκαμμένο τμήμα της Αγοράς είναι μια ανοικτή πληγή εδώ και είκοσι χρόνια. Πρωτοάρχησε να ανασκάβεται από το 1962, με αφορμή την πρόθεση ανέγερσης εκεί του Δικαστικού μεγάρου, και ουσιαστικά πήρε την μορφή που έχει σήμερα το 1969, με τις βασικές εργασίες συντήρησης στα κτιριακά ευρήματα και ψηφιδωτά δάπεδα που έγιναν τότε. Έκτοτε, αν εξαιρέσουμε κάποιες μικροεργασίες συντήρησης, ο χώρος αφέθηκε, οι ανασκαφικές έρευνες δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ και το αποτέλεσμα ήταν να μην γίνει δυνατή όχι μόνο η αξιοποίηση, αλλά ούτε ακόμη και η προσέγγιση του κόσμου στον αρχαιολογικό χώρο. Έτσι και τα πεταμένα σκουπίδια δίπλα στην περιφράξη έγιναν πολύ κοινό θέαμα.

Όπως χρειάζεται να αποδεσμευτούμε από την αρνητική ιδέα που βλέπει την ανασκαφή μόνο ως ένα εμπόδιο για την ανάπτυξη, και να την χειρισθούμε με φαντασία, μετατρέποντάς την σε πολιτιστικό-διδασκτικό συμβάν μέσα στην καθημερινή ζωή της πόλης, άλλο τόσο χρειάζεται να αποδεχθούμε την ανάγκη του προγραμματισμού κατά στάδια του συνόλου των έργων που απαιτούνται στον χώρο. Γιατί ήδη και τώρα ολόκληρη η πλατεία έχει ανάγκη από επανασχεδιασμό. Χρειάζεται να καταλάβουμε ότι μπορούμε και πρέπει να κάνουμε ένα χώρο να λειτουργεί σωστά και με λίγα έξοδα και σε μεταβατικές καταστάσεις, εν όσο δηλ. τα πράγματα δεν έχουν βρει ακόμη την τελική τους μορφή και λύση. Άλλωστε αυτό είναι το μοντέλλο ζωής μίας πόλης: αλλάζει συνεχώς, εξελίσσεται, αλλά ανά πάσα στιγμή πρέπει να ικανοποιεί τις λειτουργίες της.

Στον ευρύτερο χώρο της πλατείας οι συγκεντρωμένες στο κέντρο της αφετηρίες των αστικών λεωφορείων καταστρέφουν την ενότητα και λειτουργία του πράσινου, χωρίς να

επιβάλλονται από πραγματικές συγκοινωνιακές ανάγκες. Στην πρόσφατη μελέτη αναδιάρθρωσης των αστικών γραμμών αυτές προβλέπεται να μεταφερθούν στην περιοχή του νέου Σιδηροδρομικού Σταθμού και στον συνοικισμό του Φοίνικα. Αλλά ενώ η μελέτη έχει ολοκληρωθεί από καιρό η υλοποίησή της σκοντάφτει στην παραχώρηση του χώρου των σταθμών μετεπιβίβασης.

Τα τουρκικά λουτρά Μπέη Χαμάμ, που η αναστήλωσή τους έχει ολοκληρωθεί μόνο στο ανδρικό τμήμα, προσφέρουν θαυμάσιες δυνατότητες για πολιτιστικές χρήσεις συνδυασμένες με αναψυχή. Στο εντυπωσιακό ανδρικό τμήμα του λουτρού, που τώρα χρησιμοποιείται ως εργαστήριο συντήρησης ψηφιδωτών, θα μπορούσε να οργανωθεί μία μόνιμη έκθεση με θέμα την καθημερινή ζωή της Θεσσαλονίκης στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Τα θερμά διαμερίσματα του λουτρού, από τα λαμπρότερα διακοσμημένα παραδείγματα του είδους, συνιστούν από μόνα τους αξιοθέατο, πολύ περισσότερο αν οργανωθεί εδώ μία έκθεση των λουτρικών συνηθειών της περιόδου. Στον μεγάλο θολοσκέπαστο κρύο χώρο, της προετοιμασίας για το λουτρό, με τον εσωτερικό εξώστη, υπάρχει χώρος και κατάλληλες συνθήκες για τη συγκέντρωση συλλογών ειδών καθημερινής χρήσης και άλλου εποπτικού διδακτικού υλικού. Η λειτουργία του εκθεσιακού χώρου θα μπορούσε παράλληλα να συνδυασθεί με ένα χώρο αναψυχής, ένα παραδοσιακό καφενείο - ζαχαροπλαστείο στα πίσω γυναικεία διαμερίσματα, τα οποία δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο αισθητικό ενδιαφέρον και επί πλέον έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις από την περίοδο που το λουτρό ήταν ακόμη σε χρήση.

Βέβαια είναι αναγκαίο να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα για τον ευπρεπισμό των δημόσιων τουαλετών πίσω από τα λουτρά. Σήμερα εμφανίζουν μία απαράδεκτη κατάσταση συνδιαζόμενα με την συνήθεια συσσώρευσης διαφόρων απορριμμάτων στις σκοτεινές γωνιές

δίπλα στον μανδρότοιχο του μνημείου.

Ας περάσουμε όμως στον υπάρχοντα αρχαιολογικό χώρο της Αγοράς.

Το πιο επείγον πρόβλημα είναι η αποστράγγιση των υπόγειων στοών, που στην διάρκεια του χειμώνα επανέρχονται στην κατάσταση υπονόμου, όπως στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Και οι τεχνικές δυνατότητες σύνδεσης με το αποχετευτικό σύστημα της πόλης, που περνά πιο ψηλά στους γειτονικούς δρόμους, υπάρχουν και το κόστος δεν είναι κάτι ιδιαίτερα σημαντικό. Αυτό που απαιτείται είναι μία ειδική μελέτη για την εγκατάσταση, φροντίζοντας ιδιαίτερα την ένταξή της στον αρχαιολογικό χώρο, με την μικρότερη δυνατή παρενόχληση των ευρημάτων.

Ασφαλώς πρέπει να ολοκληρωθεί η ανασκαφή της υποδομής των κερκίδων του θεάτρου, να συντηρηθούν οι τοιχοποιίες του και να γίνει η φωτιστική του ανάδειξη. Δεν φαίνεται σκόπιμο να φθάσουμε το ίδιο σε τακτική χρήση, καθώς η μαζική προσέλευση κόσμου θα απαιτούσε εξασφαλίσεις του ερειπίου και αποκαταστάσεις σε τέτοια κλίμακα, που θα αλλοίωναν ανεπανόρθωτα την εικόνα της αυθεντικότητάς του. Άλλωστε το ίδιο είναι τόσο μικρό, που δεν θα εξυπηρετούσε πραγματικά κάποιες σημερινές πολιτιστικές ανάγκες.

Αντίθετα μπορούμε να αξιοποιήσουμε θαυμάσια τον ανοικτό χώρο της αγοράς για υπαίθριες πολιτιστικές δραστηριότητες, με τρόπο που να μην ενοχλήσουμε σε μόνιμη βάση την οπτική του αρχαιολογικού χώρου.

Με την τοποθέτηση αφανών υποδοχών στο χώμα, με ένα σύστημα κανάβου, για την στερέωση μεταλλικών ικριωμάτων, που θα δημιουργούσαν ένα λυόμενο σύστημα κερκίδων, σκηνής κλπ., μπορούμε να εξασφαλίσουμε απείρως μεγαλύτερο αριθμό θέσεων, ευελιξία για την εξυπηρέτηση απαιτήσεων κάθε είδους θεάματος ή ακροάματος, το οποίο θα είχε ως

σκηνικό βάθος τις στοές και την πρόσοψη του αρχαίου θεάτρου. Το μεγάλο πλεονέκτημα μίας τέτοιας διάταξης είναι ότι μπορεί να διαλυθεί πάραυτα μετά την περίοδο των εκδηλώσεων αφήνοντας αλώβητο τον αρχαίο χώρο.

Άμεσα πρέπει να προγραμματισθεί και η συνέχιση της ανασκαφής στα δυτικά, όπου όμως δεν προβλέπεται να αποκαλυφθεί το πέρας της Αγοράς, γιατί αυτό υπολογίζεται ότι βρίσκεται κάτω από τις οικοδομές του γειτονικού οικοδομικού τετραγώνου. Στην θέση όμως αυτή θα μπορούσαμε να σκεφθούμε την αξιοποίηση της μεγάλης υψομετρικής διαφοράς ανάμεσα στην αρχαία και την σημερινή στάθμη του δρόμου με τον σχεδιασμό υπόστυλων χώρων κάτω από το πεζοδρόμιο. Έτσι αυτοί ενώ θα υποδήλωναν με την παρουσία τους την δυτική στοά της Αγοράς, θα εξασφάλιζαν παράλληλα μικρούς χώρους εξυπηρέτησης των επισκεπτών και προφυλαγμένη έκθεση διαφόρων ευρημάτων ή και εποπτικού διδακτικού υλικού, ένα μικρό ημιυπαίθριο δηλαδή μουσείο της Αγοράς. Ανάλογες λύσεις μπορούν να εφαρμοσθούν και στην μελλοντική επέκταση της ανασκαφής στον υπόλοιπο χώρο του Μεγαλοφόρου, εξασφαλίζοντας ικανό αριθμό νέων χώρων.

Πρέπει να τονίσουμε ότι το πρόγραμμα ολοκλήρωσης της ανασκαφής με κανένα τρόπο δεν αποτελεί εμπόδιο στην άμεση περιοδική αξιοποίηση του ελεύθερου χώρου της Αγοράς για εκδηλώσεις, με τον τρόπο που αναφέρθηκε πιο πάνω. Ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα μπορεί θαυμάσια να εξασφαλίσει την συνύπαρξη όλων. Απλά χρειάζεται ευελιξία και συνεργασία.

Εν τω μεταξύ η ίδια η ανασκαφική δραστηριότητα μπορεί να μετατραπεί σε πολιτιστικό ερέθισμα εκπαιδευτικού χαρακτήρα για τον κάτοικο της Θεσσαλονίκης, αν στηθεί στο επίπεδο του δρόμου, πάνω στο ρεύμα των πεζών, μία καλαίσθητη λυόμενη μικρή κατασκευή με οπτικοακουστικό υλικό για την πληροφόρηση του κοινού σε σχέση με τα ευρήματα της

περιοχής. Η κατασκευή αυτή θα μπορούσε κάλλιστα να συνδυασθεί με ένα ελαφρό λυόμενο εξώστη πάνω από την ανασκαφή για την παρακολούθηση της εργασίας στον χώρο. Οι υπάρχουσες υψομετρικές διαφορές ευνοούν θαυμάσια αυτή την προοπτική, που μπορεί να βοηθηθεί με ένα μεγάλο σχέδιο κάτοψης με επεξηγήσεις, μόνιμα προσαρμοσμένο στον εξώστη.

Τέτοιες ιδέες έχουν εφαρμοσθεί σε ανασκαφές μέσα σε ιστορικά κέντρα πόλεων με θαυμάσια αποτελέσματα σε Ευρωπαϊκές χώρες, και το ενδιαφέρον, η συμμετοχή και ενεργοποίηση του κόσμου ήταν πραγματικά συγκινητική. Ας διδαχθούμε λοιπόν από τους Ευρωπαίους εταίρους μας, άλλωστε όλα αυτά τα έχουν υλοποιήσει, τα έχουν ζήσει, τα εκτιμούν και εύκολα θα πεισθούν ακόμη και να συμμετάσχουν στην χρηματοδότηση τέτοιων προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανάδειξης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

ΔΩΡΕΕΣ

Από τους φίλους και τα μέλη της Ε.Ε. έγιναν πρόσφατα δωρεές εις μνήμην Ι. Καρρά, συνολικού ποσού 530.000.

Ευχαριστούμε θερμά όλους και τους βεβαιώνουμε ότι οι δωρεές τους χρησιμοποιούνται κατά τον καλύτερο τρόπο.

Τουριστική - Γεωργική (Καρράς Α.Ε.)
Σ. Ξυλά - Ν. & Μ. ΞυλάEGON
LEVENTIS
Α. Γουλανδρή
Εμμ. Σταυριανάκη
Ι & Ν Τσατσά

Virginia Nick
Κος και Κα Χ. Ποταμιάνου
Οικ. Β. Μητρέλια
Αμαλία Μεγαπάνου
Στ. Ιακωβίδου

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΠΛΑΚΑΣ

Οι εργασίες στο σπίτι της Πλάκας προχωρούν κανονικά, ενώ συνεχίζονται οι προσπάθειες εξεύρεσης πόρων για τη συνέχιση της χρηματοδότησης του έργου. Τα έσοδα της βραδυάς για το Περιβάλλον στο Κολλέγιο Αθηνών, που διατέθηκαν για αυτό το σκοπό, ανέρχονται στο ποσό του 1.800.000 δρχ., οι ενέργειες, όμως προς Διεθνή Ιδρύματα και Οργανισμούς δεν απέδωσαν μέχρι τώρα. Προς την ΕΟΚ έχουν σταλεί αιτήσεις για δυο προγράμματα α) διατήρηση της Κοινοτικής Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και β) προγραμμάτων προστασίας Μεσογείου MEDSPA, οι οποίες απορρίφθηκαν για τυπικούς

λόγους. Σημειώνεται η έλλειψη κάθε ενίσχυσης αλλά και αρνητικές εισηγήσεις από πλευράς Ελληνικής Πολιτείας κατά την συζήτηση των προγραμμάτων προκειμένου να υποστηριχθούν άλλα που υπέδειξαν Ελληνικές Δημόσιες Υπηρεσίες ή άλλοι φορείς. Το έργο εγκρίθηκε μεν αρχικά από τα MEDSPA, αλλά θα επανεξετασθεί το 1990. Το επείγον όμως πρόβλημα είναι να μην οδηγηθούμε σε διακοπή των εργασιών, η οποία θα δημιουργούσε τεχνικά προβλήματα και αύξηση του κόστους. Αρνητική ήταν, εξάλλου, και η απάντηση από το Ίδρυμα Rockefeller.

ΤΟ ΠΡΩΤΑΤΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Οι πολύτιμες τοιχογραφίες του Πρωτάτου απειλούνται από την υγρασία που διαβρώνει τους τοίχους. Η Ε.Ε. λυπάται που διαπιστώνει ότι η διένεξη που φαίνεται να υπάρχει μεταξύ μοναχών και Κρατικών Υπηρεσιών για τη συντήρησή τους καθυστερεί τα όποια μέτρα είναι δυνατόν να ληφθούν.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΕ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Στις 10 Ιουνίου πραγματοποιήθηκε με επιτυχία Πανελλήνια Συνάντηση Οικολογικών Οργανώσεων που συνδιοργανώθηκε από την Ε.Ε. και το Κέντρο Μελετών περιβάλλοντος, στο οποίο η Ε.Ε. κάλυψε τα περισσότερα θέματα. Το θέμα αφορούσε τις δυνατότητες χρηματοδότησης Οργανώσεων στην Ελλάδα και τις Ε. Κοινότητες και τις συμμετοχικές διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων.

Στη θαυμάσια έκθεση για το Αττικό Τοπίο, στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιεύς, που χρηματοδοτήθηκε με άφθονα μέσα από το Υπ. Πολιτισμού, η Ε.Ε. προσκλήθηκε να συμμετάσχει με ένα πίνακα με θέσεις της.

Ας σημειωθεί ότι η ΕΕ ήταν ο μόνος σχετικός μη κρατικός φορέας που κλήθηκε να μετάσχει. Στις 20 Σεπτεμβρίου διοργανώθηκε η Έκθεση του Εκπαιδευτικού Οργανισμού ΠΑΛΜΕΡ με θέμα την Προστασία των θαλασσών. Η Ε.Ε. παρέχώρησε το υλικό που διαθέτει, ενώ παρευρέθη εκ μέρους του Δ.Σ. ο κ. Δασενάκης.

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ»
ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟ
ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 36 ΑΘΗΝΑ 106 73
ΤΗΛ. 360 53 19 FAX: 362 25 35

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΙΩΑΝΝΑ ΝΙΚΗΤΑΡΑ

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
«ΗΛΕΚΤΡΟΥΠ»
Τζωρτζ 3, Τηλ.: 362 20 80

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ ΤΕΛΟΣ ΚΑΤΑΒΛΗΘΗΚΕ

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ